

XYLON ZOPET V LJUBLJANI

Ob prvi razstavi XYLON-a v Ljubljani je bilo na katalogu zapisano: »Sodobni lesorez«, ob naslednji: »Mednarodna razstava lesorezov« in ob letošnji kratko XYLON, ker ga poznamo dovolj, da ne rabimo več razlage.

Obiskovalce razstave v Moderni galeriji je sprejel tokrat sam predsednik XYLON-a, Frans Masereel. Ne osebno, temveč z večjo zbirko lesorezov, ki jih je naredil v zadnjih desetih letih. S to zbirko je namreč XYLON počastil sedemdesetletnico svojega predsednika. Ta počastitev pa bi bila še vse drugače mogoča in poučna, če bi se bili prireditelji odločili, da razstavijo izbor grafik iz Masereelovega življenjskega dela, ne le iz njegovih zadnjih desetih let. V tem primeru bi bili prav lesorezi iz zadnjih let gotovo v manjšini, čeprav je mojster ostal izredno delaven tudi v svoji visoki starosti.

Masereel je zrastel iz tradicije belgijskega realizma, ki je uveljavil močno socialno vsebino in je pomagal ustvarjati belgijski ekspresionizem. Soseščina Nemčije in Francije ga je bogatila; postal je vodilna osebnost v grafični umetnosti prve polovice 20. stoletja. Njegova bojevita socialna tematika je odmevala pred štiridesetimi leti z resnično revolucionarno močjo. Z leti se ni izpreminjal mojstrov občutljivi odnos do sveta, še vedno ga boleče prizadevajo svetovni dogodki in krivice, storjene človeku, toda svet, v katerem živimo, je drugačen kot pred pol stoletja. Masereel je bil odrasel mož pred prvo svetovno vojno, jasno in kritično je presojal svet in izpovedoval svoje sodbe v lesorezih. Tudi ko je njegova Evropa razkrila svoje najtemnejše strani, ni moglo nobeno spoznanje omajati Masereelove neuničljive vere v človeka, ne načeti njegove trdno zgrajene osebnosti. Zaradi tega je ostal tudi njegov slog — *le style c'est bien l'homme* — skoraj neizpremenjen do danes. Manj ekspresiven je, preprostejši, bolj človeški, toda ostrina udarca in zanos mladostnih del sta oslabela. Zaradi mladih obiskovalcev, ki se prvokrat srečujejo z njim, bi ga želeli videti zastopanega z najboljšimi deli, pa tudi zaradi tega, da bi stal ob celotni razstavi XYLON-a kot veliki učitelj. Kajti njegov vpliv na svetovni lesorez s socialno tematiko je ogromen.

Razstava XYLON-a je prijetno presenetila in pritegnila gledalce s svojo izenačenostjo v kvaliteti in enotnostjo tehnike. V kvaliteti ni bilo tolikšnih nihanj kot na mednarodnih grafičnih razstavah, enotnost tehnike — črno-belega in barvnega lesoreza, gravure v lesu in linoreza — pa ni pomenila monotonosti. Le gledalec je imel pred seboj skladnejšo celoto, ki je dovoljevala zbranost in je silila k razmišljanju.

Tehnično dovršenost so pokazali tako pristaši barvnega kot črno-belega lesoreza. Posebno zadnji je pridobil z Masereelovo zbirko na ugledu. Včasih se zdi, da črno-belo grafiko vedno bolj cenimo. Morda zaradi tega, ker postaja naše okolje bolj barvito. Saj ne bi mogli trditi, da je zasičeno z barvami, toda stalno vznemirjenje, napetost in tudi utrujenost, ki jo povzročajo barve, so vzbudili kot reakcijo večje zanimanje za črno-bele umetnosti. Kakor barvni film ni izpodrinil črno-belega in tudi še ni dosegel nekaterih učinkov, ki jih ta zmore, tako tudi barvna grafika nekaterih stvari ne more povedati tako kot črno-bela. Če so se mnogi že bali, da bi le utegnili izginiti, je sedaj ta strah mimo. Odsotnost barve na podobi nas sili, da sodelujemo, da nadomestimo,

da doživimo in doumemo. Barve osvajajo z lahkoto, medle ali bleščeče beline na črnem dnu počasneje, toda globoko. Pomanjkanje barve samo zadostuje, da izgubi svet svoj videz resničnosti, da postane kot iz sanj ali z neznane lune.

Vsa evokativna moč črno-bele tehnike je porabljena v nekaterih dobrih primerih ekspresionističnega lesoreza. Prav ekspresionizem je dvignil moderni lesorez znova na tehnično višino in mu vлил ustvarjalnega zanosa. Med razstavljenimi deli najdemo še naslednike Munchovega, Kirchnerjevega in Noldejevega lesoreza, toda pomešanega z novimi vplivi, nekako omiljenega, brez mogočne oglatosti in pretiranih deformacij. Kljub temu je ekspresionistični lesorez še najizrazitejša oblikovna smer, zastopana na razstavi XYLON-a.

Velika večina ostalih del pa kaže umirjeno, eklektično iskanje lastnega izraza s pomočjo vseh obstoječih likovnih konceptov. Skrajnosti so redke, realizem še bolj kot abstrakcija, surrealizma je nekaj, toda najbolj značilno je solidno raziskovanje zlate sredine. Vrsta del, ki upodabljajo predmete, pokrajino, tudi ljudi, zahteva vsaj dve ali tri približne oznake. Mračna zelena pokrajina z rjavkasto hišo in belimi okni, pot in dva človeka na njej, dve majhni postavi pod temačnim zelenkastim nebom, v ozadju temna proga morja, ki ni modro, vse to je spoznavno, lahko da resnično, toda izpremenjeno z nadihom groze in osamljenosti, surrealistično, pa tudi ne samo to. Realizem s primitivističnimi prijemi, nato magični realizem, pa realizem, korigiran s kubističnimi poenostavitvami, in še vrsta realizmov, ki si med seboj niso prav nič podobni ali pa le toliko, da vidimo, kakšen predmet je upodobljen na grafiki.

Ob teh neomejenih možnostih za kombinacije različnih oblikovnih prijemov pa so ti le redko sami sebi namen. Glavnina grafičnih listov izpoveduje naš svet. Ta fragmentarna izpoved, prisotna v mnogih majhnih podobah, se združuje v svojski mozaik. To zrcalo nam kaže drugačno podobo sveta, kot smo si jo morda sami ustvarili ali pa se nam zdi, da je resnična. Resničnost grafikov je resničnost malega, bednega človeka, delavca, otroka in kmeta, malih predmetov našega vsakdanjega življenja, rib in mačk, teh čudnih simbolov našega časa, pokrajine, ki je bila in ostala bel zaslon, na katerega riše umetnik svoja čustva. Nekaterih strani tega sodobnega življenja pa na XYLON-u sploh ni. Ni velikih osebnosti, ne političnih ne lepih zvezd in športnih zmagovalcev, ki polnijo strani ilustriranih časopisov. Ni tehničnih podvigov in njegovih junakov, le zemlja je in na njej neznatni mali ljudje, ki so žalostni.

Žalost, ki jo dihajo mnogi listi, se včasih zgosti v krik obupa, tesnoba se izpremeni v grozo in odrevenelost. Le redko je ujeta na listu mladost, ki brez teže plava skozi življenje, sama sebi dovolj, brez misli, srečna. Ali pa nam pokaže grafik čapljo, ki je brezbrizna do človekove usode, del narave, njena lepota. Tudi pokrajina je lahko sama zase lepa, nasmejana, vse ostalo je podoba človeške reve. Tako vseobsežna žalost ni nastala na poziv in ne po domenku. Grafični svet nima meja, pa čeprav XYLON še ni zbral grafikov iz vseh dežel. Kolikor jih je, so skupnost, trpljenje enih mora biti stvar vseh.

Navadili smo se tujih imen, jezik se nam ne zatika več, ko jih izgovarjamo, pa čeprav z napačnim naglasom. Navadili smo se tudi na nove obraze, na različne načine mišljenja in oblikovanja. Dajanje in sprejemanje je postalo recipročno in prav nič nam ni čudno, če japonski grafik upodobi črnega dečka, ki stoji v senci, pod zaščito marmornatega grškega pastirja. Kolikor je evropska misel koristila svetu, je prišel čas, da se tudi sama zopet uči.

Špelca Čopič